

VERZOENING
als affaire

HERMAN WIERSINGA

Herman Wiersinga

VERZOENING ALS
AFFAIRE

UITGEVERIJ KOK – UTRECHT

© 2016 Uitgeverij Kok
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.kok.nl
Omslagontwerp: Ralf Boer
Boekverzorging: ZetSpiegel, Best
ISBN 978 90 435 2760 6
ISBN e-book 978 90 435 2761 3
NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Ten geleide	7
Hoofdstuk 1	
Een moment	9
Hoofdstuk 2	
Een theoloog in wording	17
Hoofdstuk 3	
Proefschrift en promotie	45
Hoofdstuk 4	
Nasleep en naspel	57
Hoofdstuk 5	
Doorschrijven	77
Hoofdstuk 6	
Aan dromen helpen	105
Nawoord	127

Ten geleide

Ooit was er een 'kwestie-Herman Wiersinga' in Nederland. Die speelde zich begin jaren zeventig af, nadat ik als Amsterdams studentenpastor een proefschrift had gepubliceerd. Mijn thema was een voor traditionele kerkmensen ongewone voorstelling van het kruislijden door Jezus van Nazareth in het begin van onze jaartelling.

In christelijke kerken wordt Jezus' dood op Golgotha gezien als 'zoendood', een zwaar lijden om voor de schuld van alle mensen te boeten; en ook om als voorbeeld te dienen voor onze offerbereidheid ten aanzien van de medemens. Schulden moeten van onze hemelse Vader hoe dan ook 'afbetaald' worden: de lieve Heer zou deze gruwelijke dood gewild hebben!

Tegen deze en andere christelijke dogma's verzette ik mij in mijn dissertatie. Het is alweer een kleine vijftig jaar geleden; maar ook daarna kwam 'de zaak' regelmatig bovendrijven: ik zou tekort doen aan de verzoening die Jezus ons mensen aanreikt! Terwijl ik juist meer en meer ontdek dat de kerkelijke (zowel katholieke als protestantse) verzoeningsleer een smet op God werpt: Hij of Zij zou niet 'zomaar', uit liefde, kunnen verzoenen...

In *De verzoening als affaire* neem ik mijn verzet van destijds vanuit een later punt in de tijd onder de loep. Waarom ‘affaire’? Dit Franse woord kun je neutraal gebruiken, in de zin van aan gelegenheid, zaak of kwestie. Vaak wordt ‘affaire’ emotioneel ingevuld: ‘zaak’ neigt naar ‘zaakje’ en een ‘affaire’ wordt al snel een liefdesgeschiedenis. Mijn geschiedenis met de kerk lijkt meer op een langademig afscheid dan op een beloftevolle toenadering. Mijn negatieve affaire met de kerk heeft niet tot een positieve verzoening geleid. Het is trouwens de vraag of zo’n poging nog kans van slagen zou hebben. Sinds de opkomst van het postmodernisme is het culturele klimaat sterk veranderd, ook in de kerk.

Mijn terugblik mondt dan ook uit in een pleidooi voor een geheel andere stijl van theologiseren – zonder de theologie als zodanig te verwaarlozen.

Herman Wiersinga

HOOFDSTUK 1

Een moment

Op zomaar een dag in het eerste jaar dat ik alleen – zonder Cootje – onze flat aan de Amsterdamse Sumatrakade bewoonde in 2012, heb ik momenten beleefd die mij uit mijn evenwicht brachten. Daar was weinig voor nodig, gezien mijn nog onvolledig herstel van de schokken die ik het jaar ervoor opliep – van januari tot eind april: Cootje heeft dan 24 uur per dag zorg nodig; aandacht, controle, hulp, activiteiten in de dagopvang. De ziekte van Alzheimer beperkt haar mogelijkheden-op-eigen-kracht drastisch; ik ben continu mantelzorger.

Op 25 april 2011 val ik en breek ik vlak bij huis mijn heup, wandelend in de namiddagzon met Cootje aan mijn hand. Na de operatie (ik krijg een nieuwe heupkom) word ik vijf weken verpleegd – eerst in het Amsterdamse Onze Lieve Vrouwe Gasthuis (OLVG); vervolgens revalideer ik twee weken in Noordwijk. Waarna ik weer mijn gang kon gaan op de Sumatrakade. Alleen.

Mijn vrouw Cootje is sinds 2 mei 2011 opgenomen in het Jan Bongahuis in Amsterdam-Geuzenveld. Ik zie haar weer voor het eerst op zondag 12 juni, samen met onze dochter Joos.

Van 25 tot 31 juli lig ik opnieuw in het OLVG, nadat ik op zondagavond 25 juli geheel buiten westen raakte en in de gang ben gevallen, met een hersenschudding als gevolg. Daar heb ik van zondagavond 11 uur tot maandagmiddag rond 1 uur gelegen; ik werd gevonden door onze buurvrouw; zij was gewaarschuwd door de maaltijdbezorger van Cordaan, die niet opengedaan werd. De buurvrouw waarschuwde onze huisarts; deze was er in enkele minuten, plus een ambulance om me naar het OLVG te brengen, waar ze mij bij bewustzijn brachten. Daar concludeerden ze tot een hartritmestoornis en brachten ze een *pacemaker* in. Verdere voorzorg: een alarmbandje om de rechterpols.

Toen ik weer aansterkte – zo begin oktober – kreeg Cootje een plaats in De Keyzer, in een gesloten zorgunit voor zes personen in de Czaar Peterstraat, waardoor ik minder ver hoefde te reizen om haar op te zoeken. Toch lukte dit me maar met moeite. Pas in het nieuwe jaar 2012 werden mijn bezoeken regelmatig, eenmaal per week op de zaterdag. Dat kwam ook omdat in het najaar mijn beide ogen minder werden. In het OLVG werd een rimpel op het netvlies (soort macula) geconstateerd – die gelukkig constant gebleven was en alleen als het noodzakelijk is weggehaald kan worden in het AMC – en staar aan beide ogen, die zo spoedig mogelijk moest worden behandeld. Op 18 oktober verliep de operatie van het linkeroog voorspoedig (routine, zei men), al bleek er bij controle teveel vocht onder de lens te zitten, en daardoor kwam het rechteroog pas in 2012 aan de beurt. Mijn linkeroog werd eerst drie maanden driemaal daags gedruppeld, twee maanden daarvan door mijzelf; het werd genezen verklaard op 7 februari, met het vooruitzicht op behandeling van het rechteroog over een maand.

Zo stond het er met mij voor op het moment van onevenwichtigheid dat ik nu beschrijven wil. ‘Onevenwichtigheid’ bedoel ik hier niet fysiek – met fysieke onevenwichtigheid heb ik dan al langer te maken – maar psychisch: ik miste mijn gewone balans.

Na een drukke maar gezellige dag zat ik in mijn leunstoel. Daar ging de bel. Wie zou mij, nu het al donker was (kort voordat de klok weer vooruit gezet werd), thuis willen treffen?

Eerder die dag was ik met mijn jongste zus naar de tramhalte gelopen. Mijn chipkaart zat ineens niet meer in mijn jaszak. Enige paniek, maar goed, je kunt voor drie euro een los kaartje kopen. Na een paar dagen belden ze van De Keyzer dat mijn chipkaart gevonden was... Hoe dan ook, mijn zus gaat op de bewuste dag met de bus naar het station en ik krijg nog wat (voor de immobiele persoon die ik ben zo belangrijke) telefoon-tjes, en daar gaat de bel!

‘Ik heb een pakket voor u.’

Ik aarzel: opendoen voor een onbekende? Ja, doen. Als je iedereen gaat wantrouwen... Een betrouwbaar lijkende chauffeur komt de tussendeur door, goeddeels verborgen achter een manshoog pakket. Met twee donkergroene pijlen op de voorkant gedrukt die omhoog wijzen – dus: rechtop houden. Chauffeur bedankt, pakket naar de huiskamer. Daar maak ik bovenkleppen open en er komt een boompje, struik, nee: een heus boeket te voorschijn. Echt voornaam zoals je het nooit krijgt, eerder passend bij grote bedrijven of chique milieus: een compacte bos bloemen, veel takjes, en ertussenin drie grote witte rozen en een driedubbel aantal witte, volop uitgelopen violieren. Van wie komt dat? Even denk je aan vriendinnen van lang geleden: om verlegen van te worden! Maar ik zie geen briefjes of namen op de kartonnen buitenkant, alleen nog meer karton onderaan (een rond gat in het midden), en wel drie paarse lap-pen papier om de bos heen en een ijzerdraadje dat een zakje voedselwater rond de stelen klemt.

En ja, aan de zijkant van de bos toch een ingestoken kaartje met iets van tekst. Ik lees: *Protestantse Kerk* en daaronder in het zwart *Hartelijk gefeliciteerd met uw 60-jarig ambtsjubileum*, en met kleinere letters (ik moet mijn noodleesbrilletje voor de dag halen): *Moderamen van de Protestantse kerk in Nederland*, en in een

oranje, nog kleinere drukletter *Geloof Hoop Liefde*. Dus geen onverwachte minnares of onvermoede aanbieder, maar – zoals te verwachten – een groot instituut. Dat er centrale administraties in centrale gebouwen op nahoudt met centraal personeel en centrale visitekaartjes en briefpapier met voorgedrukte teksten. Maar dan zie ik dat het jarenaantal 60 met de hand en in blauwe inkt is ingevuld – er is dus behalve voorgedrukte tekst ook iets door een persoon nagegaan, nageslagen en opgeschreven...Ik ben vandaag, 16 maart 2012, precies 60 jaar predikant.

Zo ging er van alles door mij heen, terwijl ik nog voor de half opengemaakte bloemenverpakking stond – nog vóór ik het boeket eruit haalde en in een emmer water zette. Zestig jaar geleden. Ik zie een foto voor me, genomen in het dorpje Lewedorp op Zuid-Beveland. Rechts het nog maar net opgeleverde huis dat de firma Fraanje bouwde als pastorie voor de eerste predikant: klein maar fijn. Eén woonlaag om te bewonen, huiskamer met twee ramen rechts van de voordeur, en links ook de twee identieke ramen van de studeerkamer. In het dak zitten de badkamer, twee kleine en twee nog kleinere slaapkamers. In totaal meet de pastorie 500 kubieke meter – destijds de maximaal toegestane afmeting van nieuwe dienstwoningen. Wat de foto betreft: ik zit daar met mijn 24 jaren op de tegels naast een regenpijp en Cootje staat naast mij, gestoken in haar mooie kuitlange rok, en houdt mijn hand in de hare; zij kijkt naar mij. Links zie je een eindeloos veld met ingezaaid vlas. De foto dateert van 16 maart 1952, toen we na een korte huwelijksreis naar Oisterwijk een dag later ons Zeeuwse huis(je) betrokken hadden en mijn vader en moeder het weekend bij ons logeerden: die zondag zou mijn vader, zelf predikant, mij als predikant bevestigen in de morgendienst, en 's middags zou ik als predikant van Lewedorp 'intrede' doen. Ik had er helemaal niet meer aan gedacht. Wel aan 6 maart, onze huwelijksdag, maar niet aan die toch ook gedenkwaardige datum van 16 maart!

Je bent alleen in je vertrouwde omgeving, zonder Cootje; en je kinderen hebben hun eigen omgevingen. Er is zoveel gebeurd in die zestig jaar: dat Zeeuwse dorp, die geweldige Belgische stad Gent, het caleidoscopische Curaçao, de Vondelstraat in Amsterdam, de Leidse De Laat de Kanterstraat, en na mijn pensioen Amsterdam Noord, en dan nu Amsterdam Oost – Pim in een wiegje in Lewedorp, de twee meisjes Joos en Hermine in een Vlaams ‘moederhuis’, de tweeling Jaap en Hein en kort daarna de toekomstloze Maarten Corstiaan in het Shell ziekenhuis op Curaçao – de scholen, de vakanties, de beroepen, de relaties, de kleinkinderen die zoveel beloven.

Een zestigjarig ambtsjubileum... Voor mij is het woord ‘ambt’ niet zo’n vriendelijke beroepsaanduiding. Ambt suggereert iets uitzonderlijks: niet elk beroep wordt een ambt genoemd; hier gaat het om het ‘heilige’ ambacht van een ‘dienaar van het goddelijk woord’.

Nu, als zo bijzonder zag ik mijn bezigheden niet. Ik ben geen theologie gaan studeren omdat ik zo nodig predikant moest worden, het ging mij echt om de theologie. Dat wilde voor mij zeggen: om er allereerst achter te komen wát er bedoeld is (en kan worden) met al die bijbelse en kerkelijke teksten waarmee ik als kind vertrouwd gemaakt werd. Wat ging er schuil achter die afbeeldingen die op de basisschool mijn volle aandacht trokken, en achter al die psalm- en liedteksten die ik op school moest leren en thuis mijzelf leerde?

Het is natuurlijk onmogelijk om in één moment (staande voor de uitgekakte bos bloemen) rustig, nauwkeurig, afdoende, et cetera, zich te realiseren wat 60 jaar ‘ambtsdrager’ zijn betekent – om een eerlijk en gemeend beeld te krijgen heb ik de pagina’s nodig die ik nu aan het schrijven ben. Maar wanneer je onverwacht een achteruitkijkspiegel voorgehouden wordt – ‘Vergeet niet dat een leven dat zestig jaar gevuld is geweest met jouw predikantschap, zeg maar je werkzame leven, vanzelfsprekend

een ‘hartelijke felicitatie’ waard is’ – dan ben ik zo iemand bij wie een paar films tegelijk gaan draaien. Ja, prachtig dat het allemaal kon: ouders die je studie konden bekostigen, met hoeveel financiële moeite ook, en die ook hun idealen konden overdragen (ook al paste ik niet soepel in hun straatje); en dat ik, afgezien van mijn ‘affaire’, toch een gewaardeerd en zelfs voor velen een geliefd predikant werd, een vrouw trouwde die zij zeker respecteerden, niet het minst vanwege haar docercapaciteiten; kinderen had die het met deze vrijlatende ouders toch aardig rooiden.

Een ander verhaal, film, gedachtereeks gaat terug op de kritische houding, hoe positief ook, die mij bezielde vanaf het begin van de studie en niet ophield na mijn doctoraal (1958) of na mijn promotie (1971). Ik betreur niet dat onze kinderen de ‘reëel bestaande kerken’ zelden bezoeken, misschien zelfs nauwelijks waarderen – al gaat Jaap wel eens mee naar De Rode Hoed, nu De Nieuwe Liefde (van Huub Oosterhuis). Reden van dat ‘niet betreuren’: het moest eigenlijk anders met die kerken, en een recapitulatie van het ‘oude’ reilen en zeilen kan zelfs kwaad...

Dit komt nog genoeg aan de orde. Hier volsta ik ermee te stellen dat ik die avond van 16 maart 2012 een moment meemaakte van elkaar kruisende lijnen. Was mijn leven goed geweest, een felicitatie met bloemen waard? Wisten de afzenders namens de Protestantse kerk in Nederland wie de geadresseerde was, ofwel geweest was?

Dat vroeg ik me nog steeds af toen ik de volgende morgen een aparte felicitatiebrief van de synodepreses (ds. Peter Verhoeff) in de bus kreeg. Deze feliciteert mij (‘van harte’) in een vriendelijke en vroom gestelde brief, mede namens het moderamen van de generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Verhoeff brengt in welgekozen woorden de ‘dank van de kerk’ over voor het werk dat ik als predikant verricht heb. Ik zou in dat werk een ‘grote verscheidenheid van ervaringen’ op-

gedaan hebben, vreugdevolle en belastende, en dan gaat de brieveschrijver over in de algemene je-stijl: ‘In de meest uiteenlopende situaties deel je op intensieve wijze in het leven van mensen. In al die momenten zoek je je een weg als mens en als ambtsdrager. Ik hoop dat u...’ – afscheid van de je-stijl – ‘... daarbij de nabijheid van God hebt mogen ervaren en dat u in dankbaarheid kunt terugzien op de afgelopen periode.’

Ik heb ds. Verhoeff op 20 maart een bedankbriefje gestuurd voor bloemen en felicitatie, en daarin begrip getoond voor het algemene karakter van zijn brief (‘omdat wij elkaar niet persoonlijk kennen’) en een zin gewijd aan mijn ‘kwestie’ met de kerk in de jaren zeventig: ‘Als ik terugkijk ligt er wel een schaduw over mijn werk en leven in de jaren volgend op mijn promotie in 1971, een ingrijpende affaire met de gereformeerde synode, u wellicht bekend.’ Natuurlijk zijn die momenten van wankel evenwicht, ook het moment dat ik er nu uitlichtte, na enkele dagen weer voorbij, en sta ik nu voor de taak de drijfveren die mij in die woelige tijd, maar ook in kalmere tijden daarvoor en daarna bewogen hebben, te taxeren. Hoe zou ik anders een persoonlijke terugblik kunnen schrijven?

Het van origine Franse woord *affaire* duidt volgens de Grote Van Dale op een ‘zaak’, een te behartigen aangelegenheid, een ‘kwestie’, en in pregnante zin een ‘onenigheid’ of ‘twist’; ook wel een ‘liefdesgeschiedenis’. De laatste betekenis is niet aan de orde, de eerste wel: een (slepende) zaak waarover we het niet eens zijn geworden. Het tegendeel dus van de ‘verzoening’ nadat je het eens wordt!

Vandaar de titel.

Feitelijk gaat dit boek over de kwestie die ik als predikant en theoloog kreeg met mijn kerk – de gereformeerde kerk van Amsterdam – nu onderdeel van de Protestantse Kerk Nederland (PKN). Die kwestie betrof concreet mijn onoverkomelijke bezwaren tegen de vigerende verzoeningsleer, waarin de meer-

derheid van de synodeleden ook van hun predikanten instemming vroeg met deze leer zoals verwoord in de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Deze belijdenis noemt als eerste betekenis van Jezus' kruisdood dat hij de totale schuldenlast droeg (en wegdroeg) die mensen vóór en na hem met hun zonden hadden gemaakt en nog zouden maken. Dus een soort ruil: Jezus sterft niet om een eigen schuld te delgen, maar die van de hele mensenwereld!

Tegen deze voorstelling van de 'verzoening' verzet ik mij op grond van het in de bijbelse geschriften ontvangen godsbeeld. In de titel van deze korte memoires schuilt een bewuste, schrijvende tegenstelling: een verzoening zou affaires moeten oplossen in plaats van oproepen... En zoals dat gaat met meningsverschillen: de andere partij reageert met *Jij roept met jouw visie de affaire op!*

U moet zelf maar oordelen, of de zaak laten rusten.

VERZOENING *als affaire*

HERMAN WIERSINGA

In de jaren zeventig stak er in gereformeerd Nederland een storm op naar aanleiding van de 'kwestie Wiersinga'. De commotie betrof het thema van de verzoening, door studentenpastor Herman Wiersinga op onorthodoxe wijze behandeld in zijn dissertatie.

In *Verzoening als affaire* blikt Herman Wiersinga voor het laatst terug op deze zaak. Hij brengt de belangrijkste stemmen en tegenstemmen in beeld en maakt de balans op: een pleidooi voor een andere manier van theologiseren – zonder de theologie te verwaarlozen.

Dr. Herman Wiersinga (1927) was tot 1966 gemeentepredikant en in de periode daarna studentenpredikant in Amsterdam en Leiden. Hij promoveerde in 1971 op het proefschrift *De verzoening in de theologische discussie*.

UITGEVERIJ KOK – UTRECHT

NUR 700

ISBN 978 90 435 2760 6

9 789043 527606

www.uitgeverijkok.nl